

Forord

For knap ti år siden skrev Kjeld Kjertmann en artikel i *Sprogforum* hvor han diskuterede hvad *literacy* skulle hedde på dansk. Igennem sin videnskabelige løbebane havde han erfaret det paradigmeskifte fra læsning til literacy som den norske literacy-forsker Lise Kulbrandstad beskriver i sin artikel i dette nummer. Kjertmann foreslog at literacy på dansk kunne kaldes *tekstsprogskultur*. Det har ikke vundet indpas, men – som det fremgår hos Kulbrandstad – så diskuteres betegnelsen stadig. Qarin Franker fortæller at i det svenske fagmiljø refereres der til literacy som *litteracitet*. På dansk anvendes som regel *literacy*. Nationalt Videncenter for Læsning definerer literacy således: »Literacy er menneskets kompetence til at afkode, forstå og anvende tegn, som fx bogstaver, tal, diagrammer, grafer, tegning og billeder«. I *Sprogforums* redaktion har vi også diskuteret, hvad vi skulle kalde dette nummer; vi endte med at bruge den betegnelse som er mest udbredt i Danmark, *literacy*.

De mange bud på hvad betegnelsen skal være, ser vi som et symptom på, at der her er tale om et begreb med vidtrækkende betydning i hele uddannelsesverdenen, og som gennem sin historie er blevet genstand for stærke interesser og kontroverser fortolkninger. Begrebet har sit udspring i UNESCO's kampagner i 60'erne for udbredelsen af *funktionel literacy* i tredjeverdenslande som en færdighed der bidrager til udvikling, den enkeltes såvel som samfundets. OECD-programmerne i 90'erne definerede literacy som en *nøglekompetence* for individuel uddannelsessucces og for landenes konkurrenceevne, og satte dermed literacy øverst på den uddannelsespolitiske dagsorden i disse lande (PISA). I danske uddannelsesreformer siden årtusindskiftet har opmærksomheden på literacys betydning sat sit tydelige præg, selv om betegnelsen ikke bruges. I folkeskolen først med et forstærket fokus på læsning, men i den seneste reform, *Nye fælles mål*, med et bredere fokus på både læsning og skrivning og deres betydning for faglig læring. I reformerne af gymnasieskolen er elevernes tilegnelse af skrivekompetence et helt centralt indsatsområde. Literacy er således et felt hvor der gøres store investeringer, politisk såvel som pædagogisk, og hvor der er brug for både kritisk diskussion og pædagogisk udvikling.

En milepæl i diskussionen af literacy er Brian Streets antropologiske studier i Iran i 80'erne, hvor han gør op med forestillingen om literacy som en »autonom færdighed« der i sig selv skulle føre til udvikling. Her argumenterer han for at literacy i stedet må forstås som en del af social praksis, *social literacies*, som i forskellige samfund og sociale grupper har forskellige former og funktioner (Street 1984). En anden milepæl er New London Groups koncept *multiliteracies*, først udgivet i *Harvard Educational Review* i 1994. Denne gruppe, som omfattede bl.a. Allan Luke og Gunther Kress, der bidrager til dette nummer af *Sprogforum*, udvidede forståelsen af literacy i lyset af gennemgribende samfundsforandringer under den »nye kapitalisme«, dels den stigende sproglige og kulturelle diversitet i en globaliseret verden, dels udbredelsen af nye (multi)medier. I dette nummer kan vi læse hvordan de nu, 20 år senere, ser på risici og udfordringer som ikke er blevet mindre, ikke mindst når det gælder digital literacy. I de øvrige artikler i dette nummer er det også tydeligt hvordan disse diskussioner har bidraget til at forme forståelsen af literacy i nordiske og danske kontekster.

Uanset hvad »barnet« kaldes, er det afgørende at fastholde, at begrebet literacy forpligter i forhold til syn på sprog, kultur og læring. Centrale begreber der knytter an til literacy, er betydningsdannelse, tegn, sociale og kulturelle aspekter, sociale praksisser, semiotik, (multi)modalitet, semiotiske ressourcer, kommunikationskontekst, sociale fællesskaber, repræsentationsformer og skrive- og skriveridentitet blot for at nævne nogle af dem som nummerets forfattere kredser om. Nogle læsere vil måske savne at der ikke er mere fokus på *biliteracy*. Det burde være en målsætning at udvikle tosprogede børn, unge og voksnes biliteracy gennem uddannelse i det moderne flersprogede danske samfund. Forskellige modersmål bør ikke kun være accepterede for så vidt at de er vejen til dansk, men som et legitimt mål og middel for biliteracy.

Vores intention med nummeret er at belyse resultaterne af tre årtiers udvikling i synet på læsning og skrivning fra blot at være betydningsafkodning og -indkodning af skriftsprog til at kunne bruge tekster i sociale, erkendelsesmæssige, kritiske og læringsmæssige sammenhænge. Dette paradigmeskifte i opfattelsen har haft gennemgribende praktiske konsekvenser for både forskning og undervisning. Vi håber med nummeret at kunne bidrage til at den sprogligt-kommunikative literacy-praksis mere og mere kan erstatte traditionel læse- og skriveundervisning i alle former for uddannelser og på alle niveauer.

I sin kronik »*Det har ikke noget med dansk at gøre*« – lidt om ekspertens rolle i medieomtaler af multietnisk ungdomsstil problematiserer Pia Quist

mediernes brug af eksperter, når de bliver brugt til at legitimere journalisters egne vinkler på deres historier. På den måde kan eksperter, herunder sprogforskere, blive medskabere af historier, der ufrivilligt (re)konstruerer uheldige danskhedsdiskurser. I kronikken giver hun eksempler på negative holdningsytringer over for multietnisk ungdomsstil, fx som i kronikkens overskrift: »Et halv-arabisk pøbelsprog kan aldrig være berigende, og det har ikke noget med dansk at gøre«.

I artiklen *Fra læsning til literacy – et perspektivskifte i undervisning og forskning* beskriver Lise Iversen Kulbrandstad overgangen fra »læsning« til et meget bredere fokus på »literacy« i international forskning og undervisning siden 1980'erne og især 1990'erne. Hvor læsning tidligere primært blev betragtet som en individuel psykologisk færdighed i eksperimentelle kontekster, står det nyere begreb literacy for læsning og skrivning som led i andre sociale praksisser, typisk studeret ved hjælp af etnografiske metoder, f.eks. i klasserummet. I dag bliver literacy ofte betragtet som en kompleks praksis hvor læsning og skrivning er koblet tæt sammen med lytning, (sam)tale og observation, ikke mindst i forbindelse med multimodale tekster.

I *På vej mod kritisk literacy i danskundervisningen i 4. klasse* beskriver og diskuterer Line Møller Daugaard et undervisningsforløb i dansk i en flersproget klasse på Søndervangsskolen i Aarhus som sigter mod at eleverne bliver kritiske, reflekterede skriftsprogsbrugere. Under overskriften *Skriftsprog der sælger* skal eleverne erfare at skriftsprog ikke er et neutralt medium; tværtimod kan der skrues op og ned for skriftsprog, og skriftsprog kan anvendes aktivt til at fremme specifikke formål. I eksempler på elevtekster viser eleverne sig som overbevisende kreative skriftsprogsbrugere på vej mod kritisk literacy.

I Allan Luke og Julian Sefton-Greens essay *Til forsvar for kritisk medie-literacy og digital etik* diskuterer forfatterne, hvordan nutidens unge og børn håndterer rigtigt og forkert, sandhed og løgn, repræsentation og misrepræsentation online i deres daglige liv. Kritisk medie-literacy, multiliteracies og digitalt design bliver et nyt samlingssted for medborgere, hvor kritisk og teknisk kunnen kan føre til »forandrede« og i nogle tilfælde »bevarede« sociale praksisser. Læreplaner kan lægge grunden til en genopbygning af fællesskabsrelationer og give unge mennesker nye og magtfulde redskaber til at vurdere, analysere og omgås sandheder og løgne, repræsentationer og misrepræsentationer samt narrativer og fiktioner.

Karen Sonne Jakobsen sætter i *Skriveridentitet og skrivepraktikker i elevperspektiv* fokus på fremmedsprogenes bidrag til at eleverne udvikler sig som skrivere gennem deres gymnasiale uddannelse. På baggrund af et etnografisk længdestudie af elevskrivning i tysk og engelsk fra 1. til 3. g undersøger forfatteren identifikationsmulig-

heder og skrivepraktikker i fremmedsprogene, herunder kreative og kollaborative opgavetyper, og hvilken betydning de har for elevens skriveudvikling. Det foreslås at der i fremmedsprogspædagogikken lægges mere vægt på elevens identifikationer og subjektive skriveerfaringer.

I artiklen *Børns semiotiske erfaringer i relation til Minecraft* lægger forfatterne Kristine Kabel, Lone Krogsgaard Svarstad og Thorkild Hanghøj op til at det er interessant for lærere i grundskolen at vide noget om hvilke semiotiske erfaringer på dansk og engelsk børn får gennem deres spilaktiviteter på de sociale medier. Forfatterne giver eksempler på hvordan børn skaber betydning gennem deres deltagelse i uden-for-skolen-literacypraksisser i relation til Minecraft belyst gennem kommentarspor og spilvideoer. Artiklen slutter af med didaktiske perspektiver for skolefagene dansk og engelsk.

Søren Nørrelund-Madsen og Mette Lautrup Grønvold giver i deres artikel *Skriftlighed i engelsk og tysk i gymnasiets grundforløb* eksempler der kan være med til at bygge bro over kløften mellem elevernes skriftlige kompetencer fra grundskolen og de krav der stilles i gymnasiet. I gymnasiet skal eleverne lære at beherske forskellige akademiske genrer for at kunne klare eksamen – genrer som de ikke kender fra grundskolen, og som de fleste elever står fremmede over for. Forfatterne vil med deres eksempler præsentere læringsaktiviteter og pædagogiske opgavetyper som giver gymnasieelever mulighed for at udvikle både deres skrivekompetencer og deres skriverkompetencer.

I artiklen *Grundläggande litteracitetsundervisning för ungdomar och vuxna* præsenterer Qarin Franker en måde at tilrettelægge literacyundervisning på der retter sig mod nyankomne unge og voksne (i Sverige) som ikke har nogen tidligere formelle skoleerfaringer. Hun tager udgangspunkt i en model som er udarbejdet af Luke og Freebody (1990), og som skelner mellem fire forskellige literacypraksisser som deltagerne må udvikle for at håndtere en tekstbaseret verden. De fire praksisser, eller roller, er: kodeknækkeren (the code breaker), betydningsskaber (the meaning maker), tekstbrugeren (the text user) og tekstanalytiker (the text critic).

I sin artikel *Skrivning og læsning i nutidens verden med multimodalitet og sociale medier* stiller Gunther Kress spørgsmålet: Hvad er skrivning egentlig i vores tid, og hvordan skal vi forstå skrivning og læsning nu? Hvad angår skrivning diskuterer Kress to afgørende sociale og kulturelle aspekter: for det første den dybe etniske, sproglige og kulturelle diversitet der præger (næsten) alle europæiske samfund, og for det andet spørgsmålet om generation, dvs. de sociale forskelle der nu bliver forbundet med alder. Dem der underviser, har brug for

at forstå hvordan og hvorfor de sociale medier er indlejret i den sociale verden som unge mennesker befinder sig i.

På Åbne sider præsenteres to artikler:

Søren Hattesen Balle, Merete Olsen og Michael Svendsen Pedersen har indsamlet observationer på to forskellige skoler for at undersøge hvordan engelskundervisning praktiseres i begynderundervisningen. I artiklen *Børn som skabere af betydning og mening* giver de gennem analyser af observationsnoter samt video- og lydoptagelser indblik i forskellige tilgange til læring. Forfatterernes pointe er at elever i begynderundervisningen allerede er i besiddelse af mange kognitive, emotionelle, sociale og kulturelle ressourcer af betydning for udviklingen af sprogpædagogik for tidlig engelskundervisning.

Charlotte Øhrstrøm bidrager i artiklen *Lytteforståelse og lytteundervisning* til viden om et fagområde der ikke har fået fortjent opmærksomhed i pædagogisk praksis. Med afsæt i sin ph.d.-afhandling fortæller hun om voksne learners erfaringer med at lytte og forstå. Øhrstrøm pointerer vigtigheden af at lærere fokuserer på lytning som processer og strategier i deres undervisning. Her fremhæver hun facilitering af forforståelse hos learnerne til gavn for såvel lytteforståelsen som for learners generelle sprogforståelse.

Som altid indeholder dette nummer *Godt nyt* med nyere litteratur til temanummeret udvalgt af Sprogpædagogisk Informationscenter på AU Library, Campus Emdrup (DPB). *Godt nyt* efterfølges af *Andet godt nyt* med nye bøger fra bibliotekets samling.

God læselyst!

Redaktionen

Litteratur

Cope, B. & Kalantzis, M. (red.) (2000). *Multiliteracies. Literacy learning and the design of social futures*. London and New York: Routledge.
Kjertmann, K. (2009). »Literacy på dansk«. *Sprogforum*, 46, s. 54-57. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Nationalt Videncenter for Læsning:
<http://www.videnomlaesning.dk/om-os/>
Street, B. (1984) *Literacy in theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.